

Obxectivos

Reflexionar sobre a importancia do dereito á saúde.
Valorar o noso acceso a unha sanidade de calidade e comparalo coas carencias que sofren moitas persoas, concretamente nenos e nenas, no mundo.

Actividade 1 O VALOR DA SAUDE

Desenvolvemento

Dividir a clase en grupos e pedir que reflexionen e respondan a dúas preguntas, realizando unha lista coas respostas para cada unha delas.

**Que cousas non podemos facer cando enfermamos?
Que é importante para estar sans e sas?**

Cando o grupos teñan rematado o seu traballo, poñer en común, en gran grupo, as listas realizadas, deixando que, por quendas, os grupos comenten o seu traballo e anotando o que sae no encerado. Dependendo do que achegasen, orientar a reflexión final cara a estes aspectos:

- A importancia dunha alimentación adecuada para ter boa saúde.
- A necesidade de auga potable e saneamentos adecuados.
- A atención sanitaria accesible e de calidade.
- O feito de que no mundo hai millóns de persoas que enferman porque non teñen acceso a algún dos elementos precedentes.
- Os problemas que causa a falta de saúde na educación das persoas, especialmente dos nenos e as nenas.

Os resultados desta actividade poden servir para a realización dunha clipmetraxe.

Actividade 2 TRABALLO CO CONTO SIRA E O PAXARO NEGRO (Primeiro ciclo)

Consideracións previas

No conto, os perigos aos que se enfrenta Sira representan diversos problemas de saúde presentes en moitos países, especialmente os empobrecidos:

O **Paxaro Negro** simboliza a enfermidade.

Os **mosquitos** representan as enfermidades transmitidas por insectos, especialmente a malaria ou paludismo. En 2018, estimáronse 405 000 mortes por malaria en todo o mundo, 272 000 das cales, nenos menores de 5 anos. O 94% de todas as mortes por malaria en 2018 produciuse en África. OMS: Informe mundial sobre o paludismo 2019. Ver informe

Os **vermes da auga** representan o problema de consumir augas en mal estado ou sen garantías hixiénicas. Isto provoca enfermidades gastrointestinais e a morte de 361 000 de nenos menores de 5 anos ao ano. OMS, 2014. Ver

As **pugas envelenadas** representan diversos tipos de enfermidades contraídas a través de bacterias e virus.

Por último, o **axóuxere** simboliza a atención sanitaria e o acceso a medicamentos que preveñen e curan as enfermidades.

Desenvolvemento

Ler o conto ou ver o vídeo. Dependendo da idade dos nenos e as nenas, ao finalizar a lectura realizar unha rolda de preguntas para asegurarnos de que prestaron atención e comprenderon o contido do conto. Deberán dicir SI ou NON despois de cada frase.

1. Sen o axóuxere os nenos enfermaban.
2. O papá e a mamá de Sira non a deixaban ir á escola.

3. Sira non tivo valor para ir buscar o axóuxere do seu irmán ao niño do Paxaro Negro.
4. Sira conseguiu superar todas as probas e chegou ao niño do Paxaro Negro.
5. Sira usou a cabeza e a imaxinación para vencer os problemas.

En común, exponse preguntas como estas para realizar a reflexión:

- Que lles pasaba aos nenos e as nenas se o Paxaro Negro roubaba o seu axóuxere?
- Que creedes que simboliza o paxaro Negro?
- Como é Sira? Que é o que máis vos gustou dela?
- Que perigos se atopou Sira antes de chegar ao niño do Paxaro Negro? Que utilizou Sira para resolver todos os problemas que se atopou polo camiño?
- Onde aprendeu todo Sira?
- Creedes que se Sira non fose á escola tería chegado ata o niño do Paxaro Negro?
- Ocorrísevos que poden significar eses perigos aos que se enfrenta? Axudar aos nenos e nenas a que o pensen, e no caso de que non salga, explicar que simbolizan cada un deles.
- Erades conscientes da importancia destes elementos na saúde dos nenos e nenas menores de cinco anos?

CONTO: SIRA E O PAXARO NEGRO

Na aldea onde vive Sira, é costume que cando nace un bebé o seu papá fabríquelle un axóuxere, porque o seu son, din, afasta as enfermidades.

Sira quixo que o do seu irmanciño pequeno fose diferente e pintouno de verde. Quedou precioso! No pobo todos saben que, cando chega a noite, hai que gardar moi ben eses axóuxeres, porque, coa escuridade, o Paxaro Negro sobrevoa a aldea buscándoos e lévaos no pico ao seu niño no alto da montaña.

Unha noite, sucedeu o que todos na familia temían. O Paxaro Negro atopou o axóuxere verde do irmanciño de Sira e, sen que ninguén se dese conta, levouno á súa gorida.

Cando amenceu, o bebé non paraba de chorar. Perdera a cor da cara e o brillo dos ollos. A súa mamá non sabía que lle pasaba e tentaba acougalo arrolándoo nos seus brazos, ata que descubriu que o axóuxere non estaba.

—Que imos facer agora? —preguntou a mamá moi asustada.

—Teremos que recuperar o axóuxere —dixo o papá.

—Pero iso é imposible, nunca ninguén conseguiu chegar ata o niño do Paxaro Negro, o camiño está cheo de perigos —lamentouse mamá.

Sira, permanecía sentada ás portas da cabana escoitándoos. Mentres se abrazaba os xeonllos choraba polo seu irmanciño enfermo. Non podía permitir que morrese o bebé e, como sempre fora unha nena moi valente, decidiu ir ela a buscar o axóuxere. Levantouse dun salto e, sen pensalo dúas veces, agarrou a bolsa de tea que levaba á escola, e botou nela todos os cacahuets que puido coller e un par de tortas de millo. Sen facer ruído, e ás agachadas, emprendeu o camiño.

Máis aló da fonte onde cada mañá recollía a auga, comezaba o carreiro no que os nenos tiñan prohibido penetrarse. Sira sabía que estaba a desobedecer e o medo facía que lle tremesen un pouco as pernas, pero pensar no seu irmanciño enfermo deulle valor para continuar camiñando.

De súpeto, cando pasaba preto dun gran charco de augas estancadas, escoitou un ruído. Era un zunido moi forte, parecido ao das tormentas de aire. Cando quixo darse conta, tiña diante un enorme enxame de Mosquitos Xigantes deses dos que tantas veces oíra falar. Eran tan grandes como ela e tiñan unha boca inmensa cuns dentes afiados como os dun león.

Sira, lembrou o que a mestra lles dicía: -Se algunha vez tedes un problema moi difícil de resolver, tedes que usar a vosa imaxinación.

Sira era das poucas nenas da súa aldea que ían á escola. Os seus papás querían que estudase igual que os seus irmáns maiores.

E entón, pensou que, se os mosquitos tiñan esa boca tan enorme con eses dentes tan grandes, seguro que eran moi comellóns. Sacou os cacahuets que levaba na súa bolsa e espaxeounos polo chan. Os mosquitos lanzáronse a toda velocidade a comelos e esqueceronse dela, deixando o camiño libre.

Sira correu como nunca na vida o fixera e enseguida perdeunos de vista.

Superara a primeira proba, pero sabía que aínda quedaba moito camiño por diante ata chegar ao alto da montaña.

O carreiro acababa nun río moi ancho que non tiña máis remedio que cruzar se quería chegar ao niño do Paxaro Negro. Sira non sabía nadar ben, pero ese non era o maior dos problemas. O malo eran os Vermes Azuis que habitaban na auga. Eran uns animais moi perigosos que atacaban a todos os que tentaban entrar no río e, mesmo, aos que se achegaban á beira para beber.

Sentada aos pés dunha árbore, Sira acordouse outra vez da súa mestra:

-A mestra sempre nos di que se somos xenerosos recibiremos a axuda dos demais cando a necesitemos, pensou. -Eu fago todo isto para axudar ao meu irmanciño, pero a quen podo pedir axuda? Aquí non hai ninguén!

Nese momento, a árbore empezou a moverse e os que estaban ao seu ao redor, tamén:

—Ola pequena, como te chamas? —preguntou a árbore no que se apoiaba.

—Chámome Sira —respondeu con sorpresa a nena.

—E que che trae por aquí? —díxolle a árbore—. Este non é un lugar seguro para unha nena.

Sira explicoulles a súa historia e as árbores, conmovidos, inclinaron as ramas superiores ata que as súas puntas tocáronse suavemente. Desde abaixo, Sira oíaos murmurar mentres movían as follas. Tras un intre de deliberación, as árbores volvéronse erguer, pediron a Sira que se afastase un pouco, e comezaron a sacudirse con forza, para deixar caer as súas ramas máis vellas. Con elas construíron entre todos unha balsa para que a nena puidese cruzar alén do río sen que os vermes atrapásena.

—Moitas grazas pola vosa axuda, nunca esqueceréi o que fixestes por min —gritou Sira cando chegou á beira de en fronte.

—Sorte no teu camiño, Sira —responderon as árbores.

Sira empezou a subir a montaña. Xa estaba a anoitecer e as sombras asustábanlle. Preto da cima, viu que o último tramo do camiño estaba cuberto de pugas envelenadas que o Paxaro Negro sementara para defender o seu niño.

A valente nena non desfaleceu #ante o novo obstáculo e, unha vez máis, usou a cabeza para buscar unha solución. Mentres pensaba, sentada ao bordo do camiño, acariñaba suavemente unhas herbas de vimbia que cubrían o campo que tiña á beira. Entón, ocorréselle un truco: usaría parte desa vimbia para facer unha longa alfombra, como lle ensinaba a súa mamá. Así podería pisar sobre as pugas sen facerse dano.

Durante un bo intre, teceu e teceu, e cando terminou, estendeu aos poucos a longa alfombra sobre o chan e andando con moito coidado, conseguiu evitar as perigosas pugas. A noite tinguira todo de negro, pero a lúa tamén quixo axudar á pequena Sira e saíu máis chea que nunca iluminando todo coa súa luz branca.

Sira sabía que cada vez faltaba menos para salvar ao seu irmán e iso parecía darlle ás. Continuou subindo, e en menos tempo do esperado, alcanzou o niño. Estaba tranquila porque, como era de noite, sabía que o Paxaro Negro estaría fóra un bo intre buscando axóuxeres. O niño era enorme e tivo que facer un esforzo moi grande para conseguir asomarse ao seu interior. Cando o conseguiu, descubriu que o niño estaba cheo de axóuxeres que, durante anos, o Paxaro había ido roubando aos nenos da aldea.

Sira localizou enseguida o do seu irmanciño, porque era o único de cor verde. Colleuno rapidamente e meteuno na súa bolsa. E logo, como sabía que cada axóuxere salvaría a un neno, gardou no saco e nos seus petos todos os que puido.

Contenta, emprendeu o camiño de regreso á aldea, acompañada polo doce son dos axóuxeres.

Mentres tanto, todos na aldea estaban moi preocupados por ela. Levaban toda a noite buscándoa e os seus papás estaban moi tristes pensando que podía pasarlle algo malo. Cando a viron aparecer correndo polo camiño, puxéronse tan contentos que nin sequera a rifaron por se ter escapado. E a súa alegría desbordouse cando a nena ensinou a todo o pobo o que traía. Un a un foi entregando os axóuxeres aos seus donos e, cando terminou, correu á súa cabana para facer soar con forza o xoguete

verde #ante o seu irmanciño, que durmía feliz sobre a súa esteira. O neno recobrou a cor e o brillo dos ollos, e volveu ser un bebé san.

Durante meses non se falou doutra cousa na aldea. Nunca ninguén conseguira chegar ata o pico da montaña e moito menos unha nena!, non podían entender como o lograba. Todos querían escoitar a súa historia.

—Debes ter poderes especiais —díciánlle uns.

—E unha forza como a dun león —díciánlle outros.

Sira ría mentres movía a cabeza a dereita e esquerda, negando.

—Só fixen o que a mestra aprendeume na escola: Usei a cabeza e a imaxinación para vencer os problemas!

A historia de Sira fixera reflexionar a moitos pais, que decidiron que as súas fillas tamén tiñan que ir á escola.

Sira seguiu estudando para lograr algún día que o Paxaro Negro marchácese para sempre de alí e que ningún neno máis enfermase pola súa culpa.

Actividade 3 PALABRAS ENCADEADAS:

Desenvolvemento

Dividir aos nenos e nenas en catro grupos. A cada un dos grupos asígnaselles unha das seguintes palabras...

Alimentación, Dereito, Pobreza, Saúde

e pídeselles que fagan unha “roda”, coa palabra que lles correspondeu escrita no centro dunha folla e que ao redor escriban todas aquelas palabras da lista de abaixo que teñan relación con ela. Poden poñer cantas palabras queiran, pero sempre deben xustificar e explicar a relación entre a palabra central e elas.

Auga potable

Alimentación

Dereito

Educación

Enfermidade

Fame

Medicamentos

Pobreza

Saúde

Saneamentos

Servizos sanitarios

Deixar un tempo para que os grupos traballen. Despois, cada un dos grupos pon na lousa a súa “roda” de palabras e explica as relacións que expuxeron entre as mesmas.

Cando todos os grupos terminaron, déixase que entre todos engadan en calquera das rodas, palabras que non estivesen e puidesen formar parte delas.

Unha vez completada toda a rolda reflexionar sobre o sentido da actividade a través de preguntas como:

- Que nos chamou máis a atención da información que traballamos? Por que?
- Erades conscientes das relacións que se dan entre os diversos elementos coa saúde?

Os resultados desta actividade poden servir para a realización dunha clipmetraxe.

Actividade 4 AUGA POTABLE

Consideracións previas

O acceso á auga potable é un dereito e un elemento que ten unha gran importancia na nosa saúde. Nesta actividade trabállase a relación ampla entre a auga e unha serie de elementos que teñen que ver cos dereitos, especialmente, o da saúde.

Aquí hai exemplos de respostas que, ben xustificadas, pódense dar como correctas:

Billa de auga potable en casa, relacionado con: Limpeza, Desinfección

Río de augas contaminadas, relacionado con: Fame, Enfermidades, Infeccións, Colleitas

Auga de choiva, relacionada con: Colleitas, Estación seca

Estación seca, relacionada con: Auga de choiva, Fame, Colleitas, Dificultade

Fonte de auga sucia, relacionada con: Infeccións, Enfermidades

Pozo de auga potable lonxe de casa, relacionada con: Dificultade e Perda de horas de escola

Desenvolvemento

Escribir na lousa as dúas columnas de abaixo. Comentar, dunha nunha, as palabras da esquerda, pedir aos nenos e as nenas que busquen relacións coas da dereita, xustificando sempre o que propoñan.

Billa de auga potable en casa	Enfermidades
Río de augas contaminadas	Infeccións
Auga de choiva	Limpeza
Estación seca	Desinfección
Fonte de auga sucia	Fame
Pozo de auga potable lonxe de casa	Perda de horas de escola
	Dificultade
	Colleitas

Actividade 5 TRABALLO CO CONTO NIN UNHA MÁIS (Segundo ciclo)

Desenvolvemento

Actividade previa á lectura

Dependendo da idade dos nenos e as nenas, antes de ler a historia, pode ser conveniente realizar unha reflexión en grupo. Para iso propoñemos as seguintes preguntas:

Preguntastes algunha vez como nacestes?

Sabedes se a vosa nai tivo algún problema ao darvos a luz ou estivo en perigo?

É importante vosa nai para vós e vós? Por que?

Lectura e reflexión

Ler o conto. Dependendo da idade dos nenos e as nenas, ao finalizar a lectura realizar unha rolda de preguntas para asegurarnos de que prestaron atención e comprenderon o contido do conto. Deberán dicir SI ou NON despois de cada frase.

1. Aruma non quere traballar de parteira cando sexa maior.
2. Cando alguén se pon enfermo son as propias familias as que lles atenden.
3. O traballo de parteira é moi importante.

4. O parto de Neyvi presentouse complicado.
5. O traslado ao hospital foi unha tarefa sinxela.

En común, reflexionar a partir de preguntas como:

- Cantos personaxes aparecen na historia?
- Lembrades os seus nomes?
- Onde vive Aruma e a súa familia?
- Cal é o traballo que teñen todas as mulleres da familia de Aruma?
- Quen é Hunhau?
- Que lle pasaba a Neyvi?
- Que problema tiveron para levar ao pequeno ao hospital?
- Que aprendeu Candelaria nos cursos de parteira aos que asistiu?

CONTO: NIN UNHA MÁIS

A Aruma gustáballe oír falar á súa nai e á súa avoa. Na súa familia, todas as mulleres foran parteiras desde facía moito tempo. A súa avoa ensinou á súa nai e agora tocáballe aprender a ela. Para unha indíxena maia era moi importante seguir unha tradición como esta.

A súa responsabilidade era moi grande. Axudar ás mamás no nacemento dos seus bebés era unha tarefa moi difícil pero, á vez, era un momento máxico e único, por iso lembraban ao detalle cada parto e a cada nena ou neno que chegaba ao mundo.

Aínda que a avoa xa non exercía pola súa idade, a Candelaria, a nai de Aruma, gustáballe contarlle todos os casos nos que actuaba e Aruma ao oílas, aprendía.

—Estou preocupada por Neyvi, filla, teño medo de que Hunhau se saia coa súa.

Non era a primeira vez que Aruma escoitaba ese nome. Sempre que as cousas saían mal nun parto a súa avoa mencionábao. Sabía, por tanto, que non era alguén bo, pero nunca se atrevía a preguntar por que. Aruma sentiu que ese momento chegara e debía resolver o misterio:

—Quen é Hunhau, avoa? —preguntou.

A súa avoa mirouna, agarrouna da man e achegouna cara a ela:

—Ven, senta ao meu lado, contareicho todo sobre el: Cando Deus creou á humanidade, fixo ás persoas segundo a súa imaxe. Por iso, cada vez que nace un neno ou unha nena, é un novo rostro de Deus que se asoma ao mundo. Isto non lle gusta a Hunhau, o Señor do Mal, que decidiu cobrarse un tributo por cada novo neno que nacesse. Por iso, unha nai morre ao dar a luz por cada certo número de nacementos¹. Este tributo deben pagalo moitas mulleres... É o normal e foi así desde o principio dos tempos. Mira Aruma, Neyvi xa tivo cinco fillos, e vese que agora o Hunhau quere cobrarse o seu tributo.

—Imos mamá —dixo Candelaria—, ese parto viña con moitas complicacións e Neyvi estaba demasiado débil. Só temos que esperar a que se repoña. Non é momento de que Hunhau se cobre o seu tributo, polo menos mentres eu poida evitalo.

Aruma e a súa familia viven nunha aldea de Guatemala, na provincia de Totonicapán. É unha zona montañosa e a poboación está dispersa por varias aldeas. A xente é moi pobre e, cando alguén enferma, como alí non teñen médicos nin hospitais, son as propias familias as que atenden aos enfermos.

Afortunadamente, as cousas van cambiando e unha ONG local está a impartir cursos de parteira por toda a zona². Candelaria, a mamá de Aruma, asistiu a un deles e iso axudoulle a completar a súa formación.

¹ Hunhau é, na mitoloxía maia, como o demo no cristianismo. En Guatemala, como noutras moitas zonas indíxenas de América, convertidas ao cristianismo desde a súa relixión anterior, aínda hoxe se segue a dar unha curiosa mestura das crenzas.

² O proxecto ao que pertencen estes cursos, está financiado por Mans Unidas.

Na montaña, nove de cada dez partos son atendidos polas parteiras tradicionais, por iso o seu papel é tan importante. Delas depende a vida dos bebés e as mamás da aldea.

Nese curso, á mamá de Aruma ensináronlle cuestións básicas de saúde, de atención no parto e tamén, algo moi necesario, como localizar problemas que poden xurdir durante o embarazo.

Aruma está a desexar poder facelo tamén, pero, ata que chegue ese momento aínda quedan uns cantos anos, por iso, mentres tanto, sempre aproveita para preguntar e tratar de aprender da súa mamá.

Ela sabe que, ás veces, as cousas non son fáciles na montaña e que hai que aprender a tomar decisións con moita rapidez, iso foi o que pasou, hai uns días, no caso de Neyvi, a muller da que falaba a avoa:

Todo sucedeu cando, en metade da noite, viñeron buscar á súa mamá porque unha muller púxose de parto antes do previsto. Esa vez, a súa nai non a deixou acompañala.

O parto presentábase difícil, tanto que Candelaria considerou que había un gran risco para a nai e o neno, polo que debían levala a Totoncapán. Os familiares prepararon unha padiola e, coa axuda de todos, comezaron a baixar a montaña, mentres, Candelaria, como podía, atendía a Neyvi. Foron catro horas de marcha por camiños cheos de dificultades!, ata que chegaron a unha estrada e puideron parar a un coche que lles levou ao pequeno hospital da cidade. A pesar de ter moi pouca formación, os coñecementos de Candelaria salvaron a Neyvi e ao seu fillo e grazas a iso o Hunhau non puido cobrarse o seu tributo.

Tras estar ingresada uns días, tivo que volver á súa aldea. Aínda estaba moi débil, pero Candelaria ía atendela case todos os días.

Por fin, tres semanas despois do nacemento, Neyvi estaba mellor e Aruma acompañou á súa nai para visitala. Ao chegar á aldea, unha nena pequena achegóuselle e preguntoulle se era a filla da comadroa.

—Si —contestou Aruma intrigada.

Entón, a nena, cun sorriso, deulle unha boneca de trapo.

—Isto é para ti. Neyvi é a miña mamá.

Aruma colleu a boneca e moi contenta deulle as grazas á pequena. Sentía moi orgullosa de ter unha mamá que, unha vez máis, conseguira burlar ao Hunhau. Ela ía á escola e por iso sabía que, á marxe desas antigas lendas e tradicións, as mamás morrían por falta de coidados médicos e medicinas. Iso era o que máis lle preocupaba!, así é que, estaba decidida a aprender o necesario, para que, pola súa banda, Hunhau non volvесе a cobrar ningún tributo máis.